

Besteforeldre og CF – familiens **viktige** hjelpere

Norsk forening for cystisk fibrose

CFNORGE.NO

Besteforeldre og CF – familiens **viktige** hjelpere

Etter original av den franske CF-foreningen
"Vaincre la muco" sin brosjyre "Grand-parents et la mucoviscidose",
http://www.vaincrelamuco.org/ewb_pages/m/mediatheque.php

OVERSETTELSE OG BEARBEIDING FOR NORSKE FORHOLD:

SHARON GIBSZTEIN

REDIGERING:

SHARON GIBSZTEIN OG KARI OLIV

OVERSETTELSKONSULENT:

SIV STØFRING LE PAGE

FOTO:

JARL MAGNE JAKOBSEN, ANNE SOFIE HOLAND FOSBY,
MATHILDE NATLANDSMYR, INGER KARIN NATLANDSMYR
OG KIRSTEN LILENG BRATHAUG

ILLUSTRASJONER:

LID & WIKEN

REDAKTØR:

KARI OLIV VEDVIK

LAY-OUT:

PEDER LUND, CHUNK.DK

UTGITT AV NORSK FORENING FOR CYSTISK FIBROSE APRIL 2013

Besøk oss gjerne på
WWW.CFNORGE.NO

Kjære lesere

Når CF rammer, føles det som et veritabelt jordskjelv. Kaos og fortvilelse etterfølges av søk etter informasjon. Spørsmålene er mange; hvordan blir framtiden? Hvilken behandling er best? Besteforeldre er ofte mer engstelige enn foreldre fordi de ikke er så tett på alt som skjer. De gir verdifull hjelp til barn og barnebarn i vanskelige perioder, men tør ikke alltid stille spørsmål av redsel for å være påtrengende. De holder sin uro for seg selv og skjuler ofte sin bekymring. Dagens besteforeldre er yngre, mer deltagende og aktive enn tidligere generasjoner.

På denne bakgrunnen valgte den franske CF-foreningen å lage en «Besteforeldre-brosjyre». NCF har ved hjelp fra CF-miljøet i Norge oversatt, bearbeidet og produsert denne brosjyren for norske forhold. I Frankrike arrangeres egne møter for besteforeldre. I NCF har vi de senere år hatt fokus på storfamilien, og stadig flere besteforeldre deltar på våre arrangementer. Det er vi glade for. Det er viktig at besteforeldre møtes for å utveksle erfaringer. NCFs regionavdelinger Midt, Vest, Sør-Øst og Nord arrangerer hver høst trivselshelger. En viktig møteplass også for besteforeldre. Vi i NCF ønsker besteforeldre som aktive medlemmer i «CF-familien». I tillegg til å støtte og hjelpe egen familie kan de være et viktig bidrag i NCFs organisasjonsarbeid.

Besteforeldre, dere er en berikelse for familiene. Vær besteforeldre og la barna ha en frison hos dere. Dere kan med deres livserfaring bidra til ro og refleksjon. Barnebarn med CF kan være en kilde til sorg og engstelse, men først og fremst er de som alle andre barn; fulle av glede og håp og trenger den forankring til storfamilie som besteforeldre kan gi.

Ann Iren Kjønneøy

Leder

Jeg leker olympiade og skattejakt sammen med bestefaren min. Han lager buer til meg så jeg kan leke eventyrer sammen med søskenbarna mine. Han forteller meg historier, og om natten har søskenbarna mine og jeg det gøy med å skremme hverandre.

PIERRE, 7 ÅR

Besteforeldre: viktige hjelpere i hverdagen for liten og stor

BESTEFØRELDRENE ER DE FØRSTE SOM FÅR BESKJED

Besteforeldrene er ofte de første som blir varslet om barnebarnets sykdom. Skyldfølelse og spørsmålene rundt arvelighet er i sentrum. "Det er en vanskelig periode, man deler sine barns lidelse. Man opplever en voldsom urettferdighet".

Deretter spør besteforeldrene seg hvordan de kan hjelpe sine barn og barnebarn. Uvitenheten rundt sykdommen er i seg selv en kilde til uro. "Man vil ikke forstyrre, stiller ikke egne barn spørsmål av redsel for å gjenopplive deres smerte. Man søker informasjon på internett, men den er brutal og skremmende".

DEN NØDVENDIGE DIALOGEN MELLOM FORELDRE OG BESTEFØRELDRE

Besteforeldre som har sine syke barnebarn på besøk i ferier, kan være engstelige. De er redde for ikke å vite hvordan de skal gjøre ting, ikke å finne en god fysioterapeut og hvordan dagen skal organiseres i forhold til behandlingene. "Det er fint å utvikle seg, å dele denne utviklingen og opplæringen sammen med egne barn. Dette gjør det mulig å avløse foreldre som iblant er utslitte". Besteforeldrene lurer også på hvordan de skal unngå å gjøre forskjell på det syke barnet og dets søsken. Noen ganger kan tilnærmingen til sykdommen og behandlingen være kilden til konflikter mellom foreldre og besteforeldre. Noen foreldre, som er ekstra engstelige, forlanger av bestefedre og bestemødre at de skal dele deres i noen tilfeller overdrevne hygienemani. Og besteforeldrene kan ha en tendens til å stille spørsmål ved behandlingenes hyppighet fordi de synes barnet ikke ser så sykt ut. "Dialogen mellom foreldre og besteforeldre i forhold til det syke barnet er grunnleggende. Ved problemer og misforståelse må man få eksterne råd og hjelp". Andre foreldre igjen, mener at deres barn ikke gjør nok.

Bestemor gir meg medisinen, og når jeg ikke er frisk vet hun hvordan hun skal gi meg behandling.

CARINE, 7 ÅR

Bestemors fortelling:

Jeg ville beskytte dem alle

Jeg husker den dagen min datter ringte meg for å fortelle at Romane hadde CF. Jeg var i bilen, og hun ba meg dra hjem og ringe henne opp igjen.

Jeg kjente meg helt tom, og var først og fremst engstelig for mitt "barn". Men hun og svigersønnen min reagerte på en positiv måte, vi hadde samme måte å se på sykdommen på: å møte den ansikt til ansikt.

Vi vet at hver dag som går er en tapt dag, og at det må være en dag hvor vi har kjempe, og vi er medlemmer av Vaincre la Muco (den franske CF-foreningen), man må komme sykdommen i forkjøpet.

Å snakke åpent om den bidrar til å unngå lidelse og overflødige misforståelser. Vi kjemper sammen, det vi skjuler er vår bekymring. Jeg bekymrer meg for Romane og søsteren hennes, for min datter, min svigersønn, jeg vil så gjerne beskytte dem. Sykdommen vil påvirke hver av dem mer og mer. Og jeg vet at de også prøver å beskytte meg.

De må vite at jeg er her for dem, slik at de kan få et pusterom fra tid til annen. De må også kunne stole på meg når jeg passer jentene ettersom CF innebærer permanent vaksomhet med hensyn til behandlinger og hygiene.

Romane er allerede 5 år, det er fantastisk, hun er blitt en riktig glad liten skøyer som gir meg like mye glede som sin søster; men det er også skremmende fordi for henne går årene altfor fort i forhold til den tiden forskningen trenger.

Akkurat nå er hun en liten pike, men tiden kommer da alle spørsmålene om sykdommen blir aktuelle, lidelsen, døden, urettferdigheten i det hele. Hvordan svare på dette ansikt til ansikt? Kanskje ganske enkelt ved å være spontan og ha tiltro til henne.

Hun har en formidabel energi og en forunderlig livsglede til tross for behandlingene og begrensningene. Det er det som gir noe å tenke på, sykdommen er innerst i mitt hjerte til enhver tid, raseriet mot den slukner aldri men man må ikke stenge seg inne i den. Den må ikke på toppen av det hele stjele de daglige små gledene og planene om å gjøre det meste ut av det som er mulig.

Jeg har gitt henne et råttent gen, og hva så?

Jeg har også gitt henne en fantastisk mamma og jeg vil anstrenge meg for å dele mang en latter med henne og søsteren og få dem til å oppdage alle rikdommene som omgir oss.

DOMINIQUE, BESTEMOREN TIL ROMANE

Mammaen til Pierre forteller:

Vi går fremover **sammen**

Jeg står mine foreldre svært nær. De bor ikke langt herfra, og fra Pierre ble født, og veldig raskt etterpå, hjalp de oss masse. Mine foreldre tok seg veldig godt av oss, og de gjør det samme med sine barnebarn. De passer dem, enten hos seg selv eller hos oss i skoleåret, tar dem med på ferie på landet. De leker mye med Pierre og hans søskenbarn, tar dem med på forestillinger, passer på ernæringen, er svært til stede i forhold til skole... Min mor er sykepleier og har god kjennskap til Pierre sine behandlinger. Med hensyn til fysioterapi, når jeg ikke gjør det selv, følger mine foreldre ham dit, og det er en stor hjelp for oss foreldre.

Pierre sine besteforeldre på farssiden bor lenger vekk, og vi ser dem derfor sjeldnere, men jeg har like fullt full tillit til dem. Min svigerfar gjør fysioterapien, min svigermor følger opp den daglige behandlingen akkurat slik jeg ønsker.

De er alle medlemmer av Vaincre la Muco (den franske CF-foreningen), de hjelper meg med CF-arrangementer, er med meg på foredrag på skolen. De holder seg også oppdatert om fremskrittene innenfor forskning.

Dette familiemiljøet hjelper oss gjennom de vanskelige stundene og de gode stundene deler de med oss... Hver på sin måte og på sitt vis gir de sin hjelp, og vi går fremover sammen.

ISABELLE

WORKSHOP FOR BESTEFØRELDRE

Den franske CF-foreningen arrangerte i 2009 en egen workshop for besteforeldre som hadde barnebarn med CF. Barnebarnas foreldre deltok også. Her er noen av de tingene som kom frem på workshop'en. Men først noen tall om norske besteforeldre:

Tall om norske besteforeldre

I Norge har i underkant av 300 personer CF ...og de yngste blant dem har alle sine fire besteforeldre i live¹. Det betyr at flere hundre besteforeldre har barnebarn med CF!

Tall for den norske befolkningen som helhet viser følgende:

For 0-åringene er gjennomsnittsalderen for alle besteforeldrene godt under pensjonsalder, fra 57 år for mormor til 62 år for farfar. I et generasjonsperspektiv blir det flere og flere besteforeldre, og denne tendensen vil fortsette å forsterke seg i årene fremover.

1. Se <http://www.ssb.no/forskning/artikler/2010/12/1291971404.06.html>

Besteforeldrene har en sentral rolle:

“Besteforeldrene er ikke til å komme utenom: på en og samme tid gir de trøst, råd, kunnskap og opplæring, de ledsager, de gir økonomisk hjelp... alle de pasientene og familiene som har mulighet til å støtte seg til besteforeldre, vet hvilken verdifull støtte de representerer i dagliglivet.”

Besteforeldrenes plass og rolle

Hvordan finner man den riktige distansen? Hvordan være til stede for barnet uten å ta foreldrenes plass, hvordan hjelpe, beskytte og være med samtidig som man ikke går ut av sin rolle? Hva er besteforeldrenes rolle i forhold til barnets foreldre? Disse spørsmålene som med jevne mellomrom plager besteforeldre, kan komme til å få en enda større dimensjon når barnet er sykt.

Det er få forskere som har undersøkt besteforeldres rolle og funksjon. Den franske sosialantropologen Catherine Le Grand Sébille arbeider med møtet mellom dagliglivskulturen i familien og sykehuskulturen. Hun har konsentrert seg spesielt om besteforeldre til alvorlig syke barn. “Besteforeldrene har uomtvistelig en stor sosial rolle, selv om denne rollen som regel befinner seg i skyggen”, understreker hun. Det dreier seg ikke om å idealisere besteforeldrenes rolle. Alle familier har sine problemer, spenninger, konflikter og bitterhet.

Besteforeldrene til et sykt barn er ikke mer perfekte eller spesielle enn andre, de er som alle andre besteforeldre. “Men kompleksiteten i relasjonene kan hardne til når det er alvorlig sykdom i bildet” tilføyer forskeren. Som i alle familier, kan det oppstå vanskeligheter mellom foreldre, besteforeldre, svigerforeldre... Det kan også være rivalisering mellom besteforeldre på mors- og farssiden. Der det er mange besteforeldre, for eksempel i dine, mine og våre barn-konstellasjoner, øker det muligheten for større spenninger. Og barnets sykdom vil ikke alltid virke som en konfliktdemper på de komplekse familiedannelsene. I noen tilfeller kan besteforeldrene bli fratatt kontakten med sine barnebarn. For de ekstreme situasjonene anbefales det at man søker ekstern hjelp.

Besteforeldrene mine er der når livet er vanskelig

Forholdet til mine besteforeldre har vært veldig spesielt.

Mine besteforeldre på morssiden ville absolutt ikke høre snakk om CF, de var i fullstendig fornektelse men de gjort etter hvert gjort sitt beste til tross for dårlige odds, og har etter hvert lyktes i å akseptere meg. Denne prosessen har ikke vært smertefri, det har vært sårende ord som rammet meg i forhold til det å være syk og annerledes. Etter som tiden har gått har de sett at jeg har vokst normalt og de har vist seg litt mer forståelsesfulle.

Mine besteforeldre på farssiden har vært supre. De stilte mine foreldre talløse spørsmål for å forstå alt som om sykdommen. De har vært svært til stede i forhold til både mine foreldre og meg når ting har vært vanskelig. De har tillatt meg å gå ærlig gjennom livet, de har aldri gjort forskjell på mine søskenbarn og meg. Takket være dem har jeg kunnet se på meg selv som et menneske snarere enn et sykt barn. De har alltid vært der for å støtte meg, trøste meg og elske meg. Mine foreldre og besteforeldre utfylte hverandre i stor grad, alle forsto sin rolle og kunne på den måten bedre støtte de andre. Vi kunne på denne måten gå sakte men sikkert fremover uten store hindringer.

Ikke fokusér oppmerksomheten på det lille syke barnebarnet

Besteforeldrene er helt sentrale i oppdragelsen av alle barnebarn. Men for det syke barnet, er de en kilde til trøst og er svært viktige i barnets utvikling. De forstår sykdommen, men deltar ikke i alle livets små konflikter. Mine besteforeldre søkte ikke kontakt

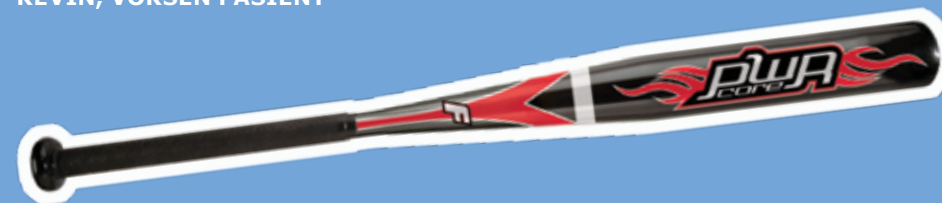
med andre besteforeldre som hadde samme erfaringer. De uttrykte aldri ønsket og ei heller behovet. De tilhører en generasjon hvor man ikke snakker om sine bekymringer, men holder det innenfor familien. Til gjengjeld har den gode kommunikasjonen med mine foreldre hjulpet oss alle.

Jeg vet at i visse familier er det spenninger mellom foreldre og besteforeldre, men det synes jeg er helt normalt fordi det er veldig vanskelig å være besteforeldre, man må klare å koble med en person som er fra en generasjon og en epoke som ikke har noe med ens egen å gjøre.

Besteforeldre møter noen vanskelige utfordringer: å finne sin plass i en kjernefamilie, å være tilstede men ikke allstedsnærværende, å ikke trenge seg på men å vite å være tilstede når det trengs.

Når det er et sykt barn i familien er det viktig å ikke fokusere alles oppmerksomheten på barnet, men heller se barnet som alle andre slik at barnet kan få utvikle seg/utfolde seg best mulig. Bare se barnet som et hvilket som helst barn og elske det.

KEVIN, VOKSEN PASIENT

Hjelp på mange plan

Besteforeldre har en viktig rolle å spille i forhold til barnebarnet. "De er formidlerne, de skriver inn barnet i familiens historie over flere generasjoner" fortalte forskeren. Besteforeldrene bærer med seg familieverdier som visse er forskjellig fra foreldrene til barnet, det er en generasjonssak. Sosialantropologen minner i denne forbindelse om uttalelsene til psykiateren Françoise Dolto. Psykiateren har understreket den viktige utviklingsetappen for barnet når det skjønner at besteforeldrene ikke tenker på samme måte som foreldrene. Det er også besteforeldrene som setter barnet inn i familiens generasjonshistorie ved å vise det fotografier, ved å snakke med barnet om de eldre generasjonene. Dog, helsepersonell krever først og fremst av det syke barnets besteforeldre at de skal holde seg i bakgrunnen. De må samtidig være tilstede, tilgjengelige, støttende for sine barn og barnebarn, men ikke være forlangende. "Foreldrene er ofte helsepersonellens eneste samarbeidspartnere. Denne måten å representere kjernefamilien på kan være uheldig for våre mellommenneskelige og familieorienterte bånd" sa Catherine Le Grand-Séville.

"Flott at dere har tenkt på oss besteforeldre som står i bakgrunnen... men på en måte som ofte er svært viktig for våre små syke."

AVSTAND OG NÆRHET

Det jeg liker best med bestemoren min er blandingen av nærhet og avstand.
Avstand fordi vi ikke bor i samme by og ikke ses så ofte, og da blir det ekstra mye glede når vi treffes.
Avstand fordi vi ikke bor sammen, og da er hun ikke "på meg" hele tiden i forhold til plikter, lekser og adferd.
Avstand fordi man med alderen blir klokere og man kan se ting litt på avstand og se hva som er viktig.
Nærhet, fordi vi har en nærhet som bare familie kan gi meg.
Nærhet fordi hun alltid er der for meg når vi møtes.

LOUIS, 14 ÅR

Hjelpere på sykdommens vei

Besteforeldre er barnets nærmeste, men er glemt av helsepersonell, kanskje også satt på sidelinjen. Forskerne kunne fastslå at besteforeldre er verdifulle hjelpere på sykdommens risikofylte vei – for både barnebarna, for foreldrene og sågar også for helsepersonellet. Besteforeldrene har hjulpet med så mange ting; utallige hentinger og bringinger med bil, pass av søsken, hushjelp og byggehjelp som har avlastet foreldrene, psykologisk støtte for det syke barnet eller tenåringsen, økonomisk hjelp, behandling av barnet...

Besteforeldrene lider også i stillhet, i skyggen av sine barns smerte. De forteller alle om å oppleve urettferdigheten i at den alvorlige sykdommen rammer de yngste når den generasjonsmessige logikken tilsier at de skulle vært de første ofrene. I følge Catherine Le Grand-Séville har helsepersonell som har blitt kjent med funnene i denne undersøkelsen, blitt mer oppmerksomme overfor besteforeldre. Anerkjennelsen av besteforeldrenes rolle i forhold til det syke barnet og dets foreldre gjør det også mulig å trøste dem i deres rolle som hjelpere. Å anerkjenne besteforeldrenes rolle er i alles interesse.

ENDREDE BEHOV NÅR BARNEBARN BLIR ELDRE

I barnebarns første år fremhever besteforeldrene behovet for å ha kunnskap om sykdommen, dens utvikling, hvordan administrere hverdagslivet med et sykt barn... De spør seg om hva som er deres rolle, de vil involvere seg, beskytte foreldrene og barnet, men de er også klar over risikoen for at de kan ta foreldrenes plass. Eller de er også klar over risikoen det vil være å ta foreldrenes plass. Spørsmål rundt oppsporing (av sykdommen) blant andre familiemedlemmer er også en bekymring. Disse første årene er av og til vanskelige, med en forverring av spenninger, sågar konflikter, mellom foreldre og besteforeldre.

Etter hvert som barnet blir større kan problemene bli annerledes. Barnet eller tenåringsen snakker, betror seg til sine besteforeldre om sin sykdom og sin uro. Mange besteforeldre spør seg hvordan de skal ta imot den unges ytringer. Noen føler seg invadert av barnebarnets sykdom og vitner om fortvilelse. Andre takler det bedre og er først og fremst opptatt av å se på barnebarnet som et vanlig barn eller tenåring. Uansett hva barnets alder måtte være, besteforeldrene engasjerer seg mye og med den utfordringen som ligger i å finne den riktige og gode avstanden. Men ingen ting er fast, livet er i konstant utvikling. Levende familiehistorier hvor veien noen ganger er krevende, noen ganger rolig og noen ganger lykkelig.

Dobbelt vondt

Besteforeldrene diskuterte sin rolle i forhold til både egne barn og barnebarn og hvordan de utøvde rollen. Besteforeldrene fikk også tilbakemeldinger på sine opplevelser og synspunkter fra foreldre som var tilstede på møtet.

De fikk fortelle om sin opplevelse av øyeblikket da de fikk beskjed om sykdommen, og om en dobbel smerte: sorgen over at barnets skjebne ble noe helt annet enn man hadde tenkt og sorgen for den friske helsen som barnebarnet ikke fikk. Etter sjokket er det nødvendig å sette seg inn i sykdommen samtidig som man ikke er tilstede i barnets dagligliv.

Noen snakket om skyldfølelsen i forhold til å være den som har overført det genetiske materialet. Det er ikke lett å takle den sannheten. Alle som deltok hadde kjent på en lang periode med psykisk uvelhet i forhold til den genetiske tilfeldigheten som de opplevde at de var ansvarlige for.

De tilstedeværende foreldrene ga uttrykk for at det var viktig for dem å få støtte fra besteforeldrene. Denne støtten oppleves gjennom viljen til å forstå sykdommen, vilje til å følge hygienereglene, deres hjelpeforslag, besteforeldrenes forståelse når foreldrene selv ikke er klare til å slippe fra seg sitt barn. Foreldrene trenger å føle at man er "i samme båt".

Møte: Samtale om Adrien

For 6 år siden ble Adrien, barnebarnet til Marie-Laurence og Joseph, født. Han måtte gjenopplives etter en og en halv måned fordi han fikk meconeum ileus. Etterpå fulgte en krevende tid og deretter opplæring i dagliglivet med sykdommen.

"I løpet av det siste året har vi fått to barnebarn til, og vi oppfører oss på samme måte overfor Adrien, hans lillesøster og hans fetter", understreker Joseph. Og når vi har ansvaret for ham, må vi iblant roe ned den vesle intense uokråka."

DRAMATISK, MEN MYE GLEDE

Etter at sønnen hennes ble født, har datteren min betrodd seg mye til meg, tilføyer Marie-Laurence. For ikke å drukne i sorg, måtte jeg ta meg raskt sammen da jeg hadde fått sjokkbeskjeden. Dette for å kunne støtte min datter og min svigersønn i begynnelsen av denne prøvelsen. Adriens foreldre fikk opplæring av sykehusets fysioterapeut, og siden jeg fulgte min datter til sykehuset, fikk jeg også være med på opplæringen. Jeg var også med på CF-kompetanse og ressurscenterets kurs beregnet på foreldre og familie.

Adrien synes det er greit at jeg behandler ham og gir ham medisiner.

I forhold til hygien hjemme gjør vi det som er anbefalt; håndvask, desinfiserer gulv og sanitærutstyr, i tillegg til det man pleier å gjøre når man vil ha et rent og sunt hus. Det er rett og slett bare et spørsmål om vett og forstand og betyr ikke noen spesielle begrensninger for oss. Vi har et solid samhold, noen ganger ringer Adrien helt spontant (vi bor 600 kilometer fra hverandre) for å fortelle meg hemmeligheter. Vi prøver å gjøre ham glad og avslappet, slik at han lever så rikt som mulig. Jeg kjenner meg involvert i sykdommen, men jeg har ingen skyldfølelse.

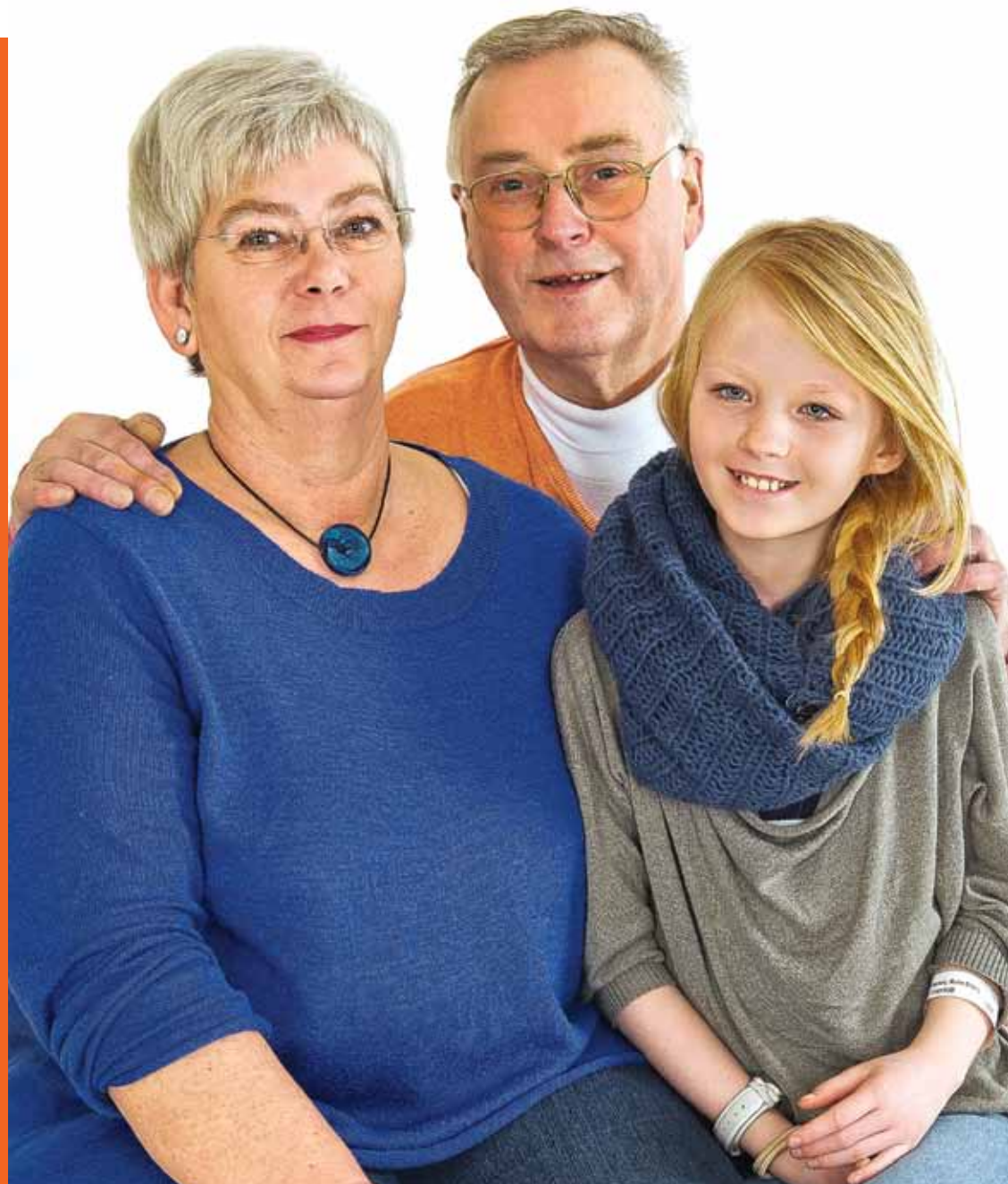

Akkurat nå er Adriens allergi et større problem enn CF'en, men den dagen han forstår at han er syk kommer han til å stille mange spørsmål. En dag sa han til sin mor "det ville vært mye bedre hvis jeg ikke hadde CF". Spørsmålene er alltid vonde å få, og de tar oss av og til på sengen. Den dagen var Adrien hjemme hos oss, og jeg sa til ham at "Ja, det er sant, men synes du ikke det er fint å være her på ferie sammen med oss og mamma og pappa?" "Joda", svarte han, smilte og fortsatte med å gjøre noe annet."

Det hender at han snakker med oss om døden slik alle barn på hans alder gjør. Han spurte meg om jeg kom til å dø før ham: "Hva synes du? Jeg er mye eldre enn deg, så ja, normalt sett vil jeg dø før deg." "Ikke nå med en gang, for du er ikke veldig gammel" svarte han, med referanse til sin oldemor som han ser flere ganger i året. Adrien lærer oss viktige ting om livet, og vi tenker at å kunne eldes er en gave."

Foreldre og barn trenger besteforeldrene

På tross av sykdommen og all behandlingen vil foreldrene gjerne dele hver dag barnet vokser, ler, danser og tuller, med besteforeldrene. Om besteforeldrene ikke får høre om dette, vil de tenke på barnebarnet med uro. Besteforeldrenes rolle i leken, utfluktene og oppdagelsene er svært viktig og forventet, både hos barnebarnet og hos foreldrene. Fortellingene om samhold og kjærlighet mellom besteforeldre og barnebarn har vist hvor viktig denne relasjonen er i barnets liv: barnet kan ofte søke trøst og betro seg til besteforeldrene på en annen måte enn hos foreldrene. Det virker som at for at hver og en skal kunne ta sin plass og for at familierelasjonene skal kunne blomstre, er det et sterkt behov for deling og kommunikasjon.

Bli medlem i Norsk forening for cystisk fibrose

Norsk forening for cystisk fibrose

CFNORGE.NO
POST@NFCF.NO

